

การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

RESEARCH AND DEVELOPMENT OF THAMMATHAYAT STUDENT MONKS IN NORTHEASTERN REGION OF THAILAND

พระมหาสุเทพ สุปัญโญ และคณะ*

Phramaha Suthep Supandito and Others

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนากระบวนการและยกระดับผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติศาสนกิจให้สอดคล้องกับสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม 2) เพื่อส่งเสริมให้พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสามารถพัฒนาบทบาทการทำงานสนองกิจการคณะสงฆ์ ตลอดจนการผู้นำสู่ภาวะองค์รวมถ่ายทอดสู่สังคมท้องถิ่น 3) เพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่ายการทำงานด้านสุขภาวะและการพัฒนาสังคมในการปฏิบัติศาสนกิจให้กับพระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4) เพื่อผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในวิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ผลการศึกษาพบว่า ประการที่หนึ่ง เกิดกระบวนการพัฒนาและยกระดับการปฏิบัติศาสนกิจผ่านการจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการและการอบรม อาทิ การเขียนโครงการและการเตรียมความพร้อมให้กับพระนิสิตก่อนออกปฏิบัติศาสนกิจ ประการที่สอง เกิดโครงการปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบ จำนวน 18 โครงการที่สามารถตอบสนองต่อกิจการคณะสงฆ์ 6 ประการ สอดคล้องกับประเด็นด้านการพัฒนาสุขภาวะ และมีความเหมาะสมกับสภาพบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของพื้นที่ดำเนินโครงการ ประการที่สาม เกิดเครือข่ายการทำงานด้านสุขภาวะและการพัฒนาสังคมที่มาจากเครือข่ายภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เครือข่ายระดับชุมชนของพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ และเครือข่ายหน่วยงานภายนอก ประการที่สี่ เกิดข้อเสนอเชิงนโยบายในด้านการปฏิบัติศาสนกิจไปยังกองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี โดยข้อเสนอเชิงนโยบายดังกล่าวสามารถนำไปพัฒนาและยกระดับการปฏิบัติศาสนกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อให้การปฏิบัติศาสนกิจเป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาพระนิสิต เกิดกลไก ในการส่งเสริมสนับสนุนที่

* อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สายชล ปัญญชิต นักวิจัยประจำโครงการ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ภูเบศ วณิชชานนท์ นักวิจัยประจำโครงการ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พงษ์พัฒน์ ไหมจันทร์ดี นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตร วท.ม. (การจัดการเมืองน่าอยู่และสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน)
มหาวิทยาลัยมหิดล

ถูกต้อง สามารถยกระดับให้การปฏิบัติศาสนกิจเกิดประสิทธิภาพและก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนและสังคมสืบไป

คำสำคัญ: การปฏิบัติศาสนกิจ, พระนิสิตธรรมทายาท, เครือข่ายพระพุทธศาสนาสุภาพะ, การพัฒนาสังคม

ABSTRACT

There were 4 objectives of this action research: 1) To develop processes and enhance the achievement of religious performances in accordance with the social and cultural context 2) To encourage the student monks to better participate in religious activities and act as leaders in disseminating knowledge about holistic health care to their communities, 3) To develop the network of holistic health care and social development from the internal network of Mahachulalongkornrajavidyalaya University Community level network of Buddhist monks and external agency networks from the internal network of Mahachulalongkornrajavidyalaya University Community level network 4) To push forward the policies that can improve the religious performances of Mahachulalongkornrajavidyalaya University on the northeastern campus. from the internal network of Mahachulalongkornrajavidyalaya University Community level network of Buddhist monks And external agency networks

The study indicated that: 1) The procedures and the performances could be improved through such workshops and training sessions as Project Writing and Preparation Program for Student Monks. 2) There were 18 master religious practice projects that were able to respond to 6 monastic affairs in accordance with health development issues that is suitable for the social and cultural context of the project area. 3) The network was carried out in conjunction with the internal network of Mahachulalongkornrajavidyalaya University, the community network of the student monks and the external network. 4) The policies were proposed to the Student Affairs Unit, the Office of President, Mahachulalongkornrajavidyalaya University so that they could be materialized that they could support the student monks' religious performances. As the result, they could perform their religious activities effectively and beneficially for their communities and society as a whole.

Second, there were 18 master religious practice projects that were able to respond to 6 monastic affairs in accordance with health development issues that is suitable for the social and cultural context of the project area

Keywords: religious performances, Thammathayat student monks, Buddhist network of holistic health care, social development

บทนำ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในฐานะสถาบันการศึกษาสงฆ์ได้ทำหน้าที่ผลิตบัณฑิตและผลงานวิจัยออกสู่สังคม โดยใช้ฐานคิดทางพระพุทธศาสนาเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนงานวิชาการและพัฒนาลักษณะอันพึงประสงค์ของบัณฑิตในทุกระดับการศึกษา ดังนั้นพระนิสิตและนิสิตทั่วไปที่เข้ารับการศึกษในหลักสูตรปรกติระดับชั้นปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกรูป จึงถูกกำหนดให้เข้าร่วมการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการจบการศึกษาอีกหนึ่งปีการศึกษา ซึ่งถือเป็นรูปแบบสำคัญของการส่งเสริมการทำงานเพื่อสังคมและพระพุทธศาสนา ให้กับบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อย่างไรก็ตามรูปแบบการปฏิบัติศาสนกิจที่ผ่านมา พบว่ายังมีข้อจำกัดของหลักการทำงาน การเข้าถึงองค์กรทางพระพุทธศาสนาและการดำเนินโครงการพัฒนา ส่งผลให้ปณิธานและความมุ่งมั่นที่จะให้การปฏิบัติศาสนกิจ เป็นแรงบันดาลใจเบื้องต้นของการทำงานพัฒนา ยังไม่สัมฤทธิ์ผลออกสู่สังคมภายนอกเป็นวงกว้างนัก เหตุผลในเรื่องของข้อจำกัดข้างต้นนี้ ได้นำไปสู่การเกิดขึ้นของโครงการที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการพัฒนาและยกระดับการปฏิบัติศาสนกิจผ่านการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานทางด้านสุขภาพโดยเฉพาะอย่างยิ่ง สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มาอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ผลจากการดำเนินโครงการพัฒนาและยกระดับการปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ ดังกล่าว ได้ชี้ให้เห็นว่า พระนิสิตที่เข้าร่วมโครงการ มุ่งเน้นที่จะพัฒนาการดำเนินงานระยะยาวและให้ความสำคัญกับการร่วมมือและสนองพันธกิจของสำนักงานเจ้าคณะจังหวัดและมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพื้นที่มากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังสะท้อนความตื่นตัวของการให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติศาสนกิจที่เน้นให้เห็นถึงความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายต่างๆ มากขึ้น¹ การพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจในอนาคตจึงควรสอดคล้องกับพันธกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สามารถสะท้อนให้เห็นได้ว่า หลักการนำหลักธรรมของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ปรากฏอยู่ในกระบวนการดำเนินการปฏิบัติศาสนกิจร่วมด้วย²

ดังนั้นภายใต้บทบาทการดำเนินโครงการพัฒนาและยกระดับการปฏิบัติศาสนกิจที่ผ่านมาได้นำไปสู่การเกิดขึ้นของการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาทภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” ที่มุ่งเน้นการพัฒนาพระนิสิตในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผ่านการปฏิบัติศาสนกิจ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพพระนิสิตผ่านการอบรมให้ความรู้ และการยกระดับการปฏิบัติศาสนกิจให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมมากขึ้น นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นส่งเสริมให้พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสามารถพัฒนาบทบาทการทำงานเพื่อสนองกิจการคณะสงฆ์และการเป็นผู้นำสุขภาพองค์กรร่วมถ่ายทอดสู่สังคมท้องถิ่น รวมทั้งการสร้างและพัฒนาเครือข่ายการทำงานด้านสุขภาพและการพัฒนาสังคมในการปฏิบัติศาสนกิจให้กับพระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

¹ พระครูพิพิธสุตาท (บุญช่วย สิริธโร) และคณะ, พระธรรมทายาทเพื่อการพัฒนาสังคม, กรุงเทพมหานคร: 2559.

² พระมหาสุเทพ สุปัญโญ (ผิวเผือด) และคณะ, การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตสู่อุดมการณ์พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม, กรุงเทพมหานคร: 2559.

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อพัฒนากระบวนการและยกระดับผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติศาสนกิจให้สอดคล้องกับสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม
2. เพื่อส่งเสริมให้พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสามารถพัฒนาบทบาทการทำงานสนองกิจการคณะสงฆ์ ตลอดจนการผู้นำสุขภาวะองค์รวมถ่ายทอดสู่สังคมท้องถิ่น
3. เพื่อสร้างและพัฒนาเครือข่ายการทำงานด้านสุขภาวะและการพัฒนาสังคมในการปฏิบัติศาสนกิจให้กับพระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. เพื่อผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในวิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาทเพื่อการพัฒนาสังคม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดำเนินการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ กล่าวคือ มุ่งเน้นการพัฒนาความรู้ที่เหมาะสมต่อการพัฒนาศักยภาพและต้นแบบของการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อส่งเสริมให้พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสามารถพัฒนาโครงการที่บูรณาการองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนา การพัฒนาชุมชน และการพัฒนาสุขภาวะตามแนวพระพุทธศาสนา ลงสู่ภาคปฏิบัติได้อย่างเป็นระบบและรูปธรรม นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการถอดบทเรียนและพัฒนานโยบายการยกระดับการปฏิบัติศาสนกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สอดคล้องกับบริบทของพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจภาคตะวันออกเฉียงเหนืออีกด้วย ซึ่งสามารถสรุปวิธีการศึกษา ได้ดังนี้

1. วิธีการศึกษา

การวิจัยในครั้งนี้ ได้อาศัยวิธีการศึกษาโดย (1) การศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดอบรมเพื่อการพัฒนาองค์ความรู้และการทำงานเพื่อการพัฒนาสังคมโดยพระสงฆ์ ตลอดจนรูปแบบการปฏิบัติศาสนกิจของพระนิสิตในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสื่อสุขภาวะและนวัตกรรมรูปแบบใหม่และการพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจของมหาวิทยาลัยให้มีความสอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบัน (2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) มุ่งเน้นกระบวนการศึกษาที่ให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรการจัดอบรม ตลอดจนแนวทางการพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อให้สามารถนำผลการศึกษามาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นแนวทางในการปรับเปลี่ยนรูปแบบ และกระบวนการในการปฏิบัติศาสนกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในอนาคต (3) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative research) มุ่งเน้นการศึกษาในเชิงของการสำรวจความคิดเห็นของพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์แนวทางในการพัฒนาหลักสูตรสำหรับการจัดอบรมพระนิสิตก่อนการออกไปปฏิบัติศาสนกิจที่เหมาะสม และสอดคล้องกับบริบทของสังคมในปัจจุบัน ตลอดจนสอดคล้องกับความต้องการของพระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (4) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) เพื่อศึกษากระบวนการในการพัฒนารูปแบบการปฏิบัติศาสนกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผ่านกระบวนการ

จัดอบรมพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่พระนิสิตก่อนการออกปฏิบัติศาสนกิจ และเปิดโอกาสให้พระนิสิตได้จัดทำโครงการพัฒนาเชิงพื้นที่ที่สามารถแก้ไขปัญหา หรือสร้างให้เกิดกระบวนการพัฒนาสุขภาวะและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่ที่ดำเนินการ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือร่วมกับคณะสงฆ์และหน่วยงานในพื้นที่ โดยมุ่งหวังให้เกิดแนวทาง ข้อเสนอแนะ ตลอดจนการถอดบทเรียนการปรับเปลี่ยนรูปแบบการปฏิบัติศาสนกิจที่เหมาะสมต่อบริบทสังคมในปัจจุบัน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการคัดเลือกประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก (Purposive Sampling) จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งสำหรับการเลือกกลุ่มตัวอย่างลักษณะนี้ ชાય โพรสิตา³ ได้ให้ความหมายว่าคือการเลือกกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมกับการวิจัย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถตอบสนองต่อการศึกษาวิจัยให้ได้มากที่สุด โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้บริหาร เจ้าหน้าที่กองกิจการนิสิตจากวิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย วิทยาเขตขอนแก่น วิทยาเขตนครราชสีมา วิทยาเขตสุรินทร์ วิทยาเขตหนองคาย วิทยาเขตอุบลราชธานี วิทยาลัยสงฆ์เลย และวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ จำนวน 25 รูป/คน 2) กลุ่มพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจต้นแบบจากวิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย วิทยาเขตขอนแก่น วิทยาเขตนครราชสีมา วิทยาเขตสุรินทร์ วิทยาเขตหนองคาย วิทยาเขตอุบลราชธานี วิทยาลัยสงฆ์เลย และวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ จำนวน 72 รูป และ 3) กลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการสร้างภาคีเครือข่ายในการพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจในอนาคต อาทิ องค์การทางพระพุทธศาสนา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น พระนิสิต และภาคประชาชน จำนวน 2,724 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพทั้งในลักษณะแบบสัมภาษณ์เชิงลึกจาก (1) ผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทั้งส่วนกลางและส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 10 รูป (2) คณาจารย์และเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบนโยบายและกลไกการส่งเสริมการปฏิบัติศาสนกิจ ทั้งส่วนกลางและส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 15 รูป/คน และ (3) พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจที่เคยเข้าร่วมโครงการวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาทภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 5 รูป/คน พร้อมทั้งจัดการสนทนากลุ่มระหว่างผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่รับผิดชอบงานกิจการนิสิตและเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติศาสนกิจ จำนวน 20 รูป/คน

ผลการศึกษา

การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ดำเนินการโดยสนับสนุนองค์ความรู้และงบประมาณให้กับพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยแบ่งออกเป็น

³ ชાય โพรสิตา, ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ, กรุงเทพมหานคร: 2550, หน้า 127.

วิทยาเขต 5 แห่ง ประกอบด้วย วิทยาเขตขอนแก่น วิทยาเขตนครราชสีมา วิทยาเขตสุรินทร์ วิทยาเขตหนองคาย วิทยาเขตอุบลราชธานี วิทยาลัยสงฆ์จำนวน 2 แห่ง ประกอบด้วย วิทยาลัยสงฆ์เลย และวิทยาลัยสงฆ์ศรีสะเกษ โดยสามารถสรุปเป็นผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนากระบวนการและยกระดับผลสัมฤทธิ์ของการปฏิบัติศาสนกิจให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้ดำเนินกิจกรรมที่มีทั้งการจัดประชุมเพื่อขับเคลื่อนการทำงาน การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมให้กับพระนิสิตที่จะปฏิบัติศาสนกิจในทุกพื้นที่การวิจัย โดยมีรูปแบบการพัฒนาและยกระดับ อาทิ การอบรมการเขียนโครงการโดยใช้วงจร PDCA ที่ถือเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับพระนิสิตในเรื่องการปฏิบัติศาสนกิจในอนาคต ที่ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจะยกระดับการปฏิบัติศาสนกิจให้มีความยืดหยุ่นกับสังคมและชุมชนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นการพัฒนาศักยภาพให้กับพระนิสิตเอง ในเรื่อง การเขียนโครงการ การทำงานร่วมกับชุมชน การวางแผนการดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ซึ่งเป็นการส่งเสริมทักษะในด้านการวิจัยให้กับพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นำไปสู่การเกิดขึ้นของโครงการต้นแบบจำนวน 18 โครงการ

2. การส่งเสริมให้พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสามารถพัฒนาบทบาทการทำงานสนองกิจการคณะสงฆ์ ตลอดจนการผู้นำสุขภาวะองค์กรร่วมถ่ายทอดสู่สังคมท้องถิ่น

การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ส่งเสริมให้พระนิสิตจัดทำโครงการปฏิบัติศาสนกิจใน 3 ประเด็นสำคัญ ได้แก่ (1) ประเด็นการพัฒนาตามฝ่ายของมหาเถรสมาคม ที่ได้แบ่งฝ่ายตามหน้าที่ของพระสงฆ์ 6 ประการคือ ฝ่ายปกครอง ฝ่ายเผยแผ่ ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายศึกษาสงเคราะห์ ฝ่ายสาธารณูปการ และฝ่ายสาธารณสงเคราะห์ พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสามารถช่วยแบ่งเบาภาระของคณะสงฆ์ในพื้นที่ พร้อมทั้งสามารถสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมของคณะสงฆ์ให้บรรลุเป้าหมาย สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย (2) ประเด็นการพัฒนาสุขภาวะองค์กรร่วม ผ่านการอาศัยความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสุขภาวะองค์กรร่วม อาทิ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) ขับเคลื่อนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสุขภาวะและการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา การพัฒนาพื้นที่และองค์ความรู้เพื่อการดูแลผู้ป่วยแบบประคับประคอง การสร้างพระสงฆ์อาสาสมัครสาธารณสุขประจำวัด ตลอดจนการพัฒนาธรรมานุสุขภาพพระสงฆ์ เป็นต้น (3) ประเด็นการพัฒนาตามบริบทสังคมและวัฒนธรรม โครงการปฏิบัติศาสนกิจหลายโครงการมีความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เนื่องจากพระนิสิตมีการศึกษาความต้องการ สภาพปัญหา และบริบทโดยรวมของชุมชนก่อนที่จะมีการจัดทำโครงการ พระนิสิตมีค่านึงถึงบริบทความเชื่อทางวัฒนธรรมแต่ละพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ สามารถใช้บทบาทของการเป็นพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณได้อย่างเหมาะสม และสามารถมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3. การสร้างและพัฒนาเครือข่ายการทำงานด้านสุขภาวะและการพัฒนาสังคมในการปฏิบัติศาสนกิจให้กับพระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสร้างและพัฒนาเครือข่าย ผ่านการอาศัยโครงการปฏิบัติศาสนกิจที่ดำเนินการโดยพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ เกิดเครือข่ายความร่วมมือที่มาจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรทางพระพุทธศาสนา โรงพยาบาล โรงเรียน และหน่วยงานราชการอื่นๆ ที่ให้การสนับสนุนสถานที่ องค์ความรู้ ผู้เข้าร่วมในการเรียนรู้แลกเปลี่ยน โดยสามารถแบ่งเครือข่ายออกได้เป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ (1) เครือข่ายภายในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและภาคประชาสังคม (2) เครือข่ายระดับชุมชนของพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ และ (3) เครือข่ายระดับชุมชนของพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ

4. การผลักดันข้อเสนอเชิงนโยบายการพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในวิทยาเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถผลักดันข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจไปยังกองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี โดยการจะพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจให้ดีขึ้นได้นั้นต้องอาศัยกระบวนการสำคัญดังนี้

4.1 กระบวนการที่หนึ่ง: การสร้างกระบวนการพัฒนาโครงการ เครือข่ายและแรงบันดาลใจ คือการจัดกิจกรรมเพื่อเตรียมพร้อมให้กับพระนิสิตที่จะปฏิบัติศาสนกิจ ในระดับห้องเรียน/วิทยาลัยสงฆ์วิทยาเขต จนถึงระดับการปฐมนิเทศภาครวมระดับภูมิภาค โดยการพัฒนางองค์ความรู้ ทั้งในเรื่องการเขียนโครงการ ทักษะการทำงานร่วมกับชุมชน ตลอดจนการสร้างความเข้าใจของพระนิสิตเกี่ยวกับการทำงานร่วมกับเครือข่ายภาครัฐและภาคประชาสังคมในพื้นที่ปฏิบัติศาสนกิจ

4.2 กระบวนการที่สอง: การพัฒนาระบบติดตาม ให้คำปรึกษา ประเมินผล คือ กระบวนการในรูปแบบของอาจารย์ที่ปรึกษา กระบวนการดังกล่าวจะช่วยยกระดับการทำงานให้สอดคล้องกับมหาวิทยาลัยมากขึ้น อีกทั้งยังเกิดเป็นระบบการติดตามการประเมินผลที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และการให้คำปรึกษาของอาจารย์ที่ปรึกษาเอง ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้พระนิสิตสามารถพัฒนาแรงบันดาลใจ สร้างโอกาสการทำงานเพื่อสังคม ตลอดจนการฝึกความมั่นคงทางจิตใจ

4.3 กระบวนการที่สาม: การพัฒนาระบบถอดบทเรียนและสรุปผลเชิงยุทธศาสตร์ คือการพัฒนากระบวนการรายงานผลทั้งในรูปแบบปรกติและออนไลน์ การจัดเก็บฐานข้อมูลพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจที่ผ่านมา ทั้งการปฏิบัติศาสนกิจที่ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพและไม่ได้รับการสนับสนุน การพัฒนากฎระเบียบให้เป็นระบบมากขึ้น ตลอดจนสร้างแนวทางการถอดบทเรียนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ การวิเคราะห์ถึงผลลัพธ์ว่าสามารถตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัยและกิจการคณะสงฆ์หรือไม่ เป็นต้น

4.4 กระบวนการที่สี่: การพัฒนาชุดความรู้และสื่อสารสังคมประจำปี คือการรวบรวมและจัดการความรู้ผลงานการปฏิบัติศาสนกิจประจำปี ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการขับเคลื่อนบทบาทมหาวิทยาลัยที่ทำหน้าที่บริการวิชาการสู่สังคม การนำเสนอภาพรวมของการปฏิบัติศาสนกิจในประเด็น

ต่าง ๆ ที่จะสามารถนำไปต่อยอดและพัฒนาเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพมากขึ้นในอนาคต สามารถเป็นแนวทางให้กับพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจรุ่นต่อไปนำไปใช้ได้ ซึ่งอาจทำในรูปแบบของการจัดทำสื่อองค์ความรู้เพื่อเผยแพร่หรือการเปิดตลาดวิชาการบริการวิชาการสู่สังคม โดยร่วมมือกับภาคีเครือข่ายในพื้นที่สะท้อนบทบาทการลงพื้นที่ภาคสนามของพระนิสิต

การอภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาเรื่อง การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตธรรมทายาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การที่จะสามารถยกระดับและพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจให้มีประสิทธิภาพขึ้นได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยแนวทางสำคัญ 3 แนวทางด้วยกัน โดยสามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การบูรณาการหน้าที่ของการหน่วยงานภายใน กล่าวคือ การพัฒนาศักยภาพให้กับพระนิสิตมีความพร้อมสำหรับการปฏิบัติศาสนกิจ โดยคำนึงถึงการทำงานเพื่อสังคม การพัฒนาศักยภาพตนเอง ตลอดจนการบูรณาการพันธกิจของมหาวิทยาลัยไปสู่สังคม จำเป็นที่จะต้องอาศัยการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัย ดังนั้น กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี ควรพัฒนาแนวทางให้มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งที่มีฐานะเป็นวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ และห้องเรียน สร้างระบบการแบ่งหน้าที่โครงสร้างความรับผิดชอบงานภายในหน่วยงาน โดยคำนึงถึงภาระกิจการพัฒนาพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจด้วย ซึ่งปัจจุบันจำเป็นที่ส่วนงานที่รับผิดชอบกิจการนิสิตประจำพื้นที่ต่างๆ ต้องทราบถึงรายละเอียดเกี่ยวกับระเบียบ ข้อปฏิบัติ การเตรียมความพร้อมโครงการปฏิบัติศาสนกิจ การรายงานโครงการ การถอดบทเรียนโครงการ รวมทั้งการติดตามและประสานงานทั่วไป หากในอนาคตมีการส่งเสริมให้เกิดระบบอาจารย์ที่ปรึกษา หรือการพัฒนาการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างการปฏิบัติศาสนกิจขึ้นร่วมด้วย ภาระหน้าที่ในความรับผิดชอบจะยิ่งมากขึ้นอีก จึงมีความจำเป็นที่จะผลักดันให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภายในให้มีการบูรณาการพันธกิจการปฏิบัติศาสนกิจร่วมกับหน่วยงานภายในอื่นๆ อาทิ หน่วยงานด้านวิชาการเข้าร่วมบริหารระบบอาจารย์ที่ปรึกษา หน่วยงานวิจัยเข้าร่วมถอดบทเรียน และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิติดตามการปฏิบัติศาสนกิจ หน่วยงานการบริการวิชาการสู่สังคม หรือทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเข้าร่วมจัดการความรู้ เพื่อเป็นผลงานของส่วนงาน หรือต่อยอดเพื่อพัฒนาเป็นโครงการความร่วมมือในการสนับสนุนพันธกิจด้านบริการวิชาการสู่สังคมหรือทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

2. การลงนามความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก กล่าวคือ การจะยกระดับการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อส่งเสริมให้พระนิสิตสามารถพัฒนาศักยภาพการดำเนินโครงการ/กิจกรรมเพื่อสังคม รวมทั้งการสร้างเครือข่ายเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้และสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจอย่างยั่งยืนของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น จำเป็นต้องมีการสร้างเครือข่ายการทำงานภายนอกเพื่อพัฒนามาตรฐานการทำงาน รวมทั้งการบูรณาการพันธกิจและองค์ความรู้เพื่อการพัฒนาสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนต่อไป

3. การพัฒนาหลักสูตรปฏิบัติศาสนกิจ กล่าวคือ การพัฒนาหลักสูตรการปฏิบัติศาสนกิจเพื่อส่งเสริมศักยภาพพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในรูปแบบหลักสูตรวุฒิปัทราระยะสั้น 5 - 7 วัน เป็นการสร้างความพร้อมเพื่อให้พระนิสิตได้มีองค์ความรู้พื้นฐานที่เหมาะสม

ต่อการปฏิบัติศาสนกิจประจำปีการศึกษา โดยเนื้อหาหลักของการหลักสูตรควรประกอบด้วยภาพรวม ดังนี้ (1) หมวดวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม เกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม (2) หมวดวิชาการศึกษาชุมชนและทำงานภาคสนาม เป็นการจรรยาวิชา ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเทคนิคและวิธีการศึกษาชุมชน ตัวอย่างการดำเนินกิจกรรมภาคสนาม การบันทึกและ ความสำคัญของการถอดบทเรียนการดำเนินงานชุมชน (3) หมวดวิชาการประเมินผลและรายงาน โครงการ เป็นการจรรยาวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการประเมินความเหมาะสมของโครงการ การประเมิน สถานการณ์ตามระยะต่างๆ ของการดำเนินโครงการ ตลอดจนการรายงานโครงการที่เป็นระบบ สอดคล้องกับหลักการวิชาการและระเบียบของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (4) หมวดวิชา สถานการณ์สังคมและพุทธศาสนา เป็นการจรรยาวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา อภิปรายสถานการณ์ ปัญหาหรือการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับองค์กรทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้พระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจสามารถ เลือกประเด็นการทำงาน เครือข่าย ตลอดจนความสอดคล้องของยุทธศาสตร์องค์กรต่างๆ ในการปฏิบัติ ศาสนกิจ

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรพัฒนาหลักสูตรการปฏิบัติศาสนกิจที่สามารถ ส่งเสริมศักยภาพให้กับพระนิสิตก่อนการไปปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อสร้างความพร้อมให้พระนิสิต ได้มีองค์ความรู้พื้นฐานที่เหมาะสมต่อการปฏิบัติศาสนกิจ
2. กองกิจการนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ควรจัดหลักสูตรอบรมระยะสั้นเกี่ยวกับการเขียนและเสนอโครงการเพื่อขอรับงบประมาณจากแหล่งทุน ต่างๆ ให้กับพระนิสิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยก่อนการออกปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อให้ การปฏิบัติศาสนกิจของพระนิสิตเกิดเครือข่ายการดำเนินงานหรือมีงบประมาณสนับสนุนการดำเนิน กิจกรรมให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น
3. การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติศาสนกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรให้ความสำคัญกับเครือข่ายภายในมหาวิทยาลัยที่อาจมีส่วนช่วยสนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจให้มี ประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อาทิ ระบบการจัดอาจารย์ที่ปรึกษาประจำกลุ่มสำหรับพระนิสิตปฏิบัติศาสนกิจ หรือการจัดตั้งคณะกรรมการปฏิบัติศาสนกิจส่วนภูมิภาค
4. การสนับสนุนงบประมาณเพื่อพัฒนาการปฏิบัติศาสนกิจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย อาจให้ความสำคัญกับกระบวนการพัฒนาบุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนรับผิดชอบหรือ สนับสนุนการปฏิบัติศาสนกิจ เพื่อให้การปฏิบัติศาสนกิจเกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพให้กับ บุคลากรหรือเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนรับผิดชอบ

เอกสารอ้างอิง

ชาย โพธิ์สิตา, ศาสตราจารย์และศิลปินแห่งชาติเชิดชูคุณภาพ, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง, 2550, หน้า 127.

วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง ปีที่ 8 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2562)

พระครูพิพิธสถาทธ (บุญช่วย สิริธโร) และคณะ, พระธรรมทายาทเพื่อการพัฒนาสังคม,
กรุงเทพมหานคร: กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย และสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กร สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริม
สุขภาพ, 2559

พระมหาสุเทพ สุปญฺติโต (ผิวเผือด) และคณะ, การวิจัยและพัฒนาพระนิสิตสู่อุดมการณ์
พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม, กรุงเทพมหานคร: กองกิจการนิสิต สำนักงานอธิการบดี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และสำนักสนับสนุนสุขภาวะองค์กรสำนักงาน
กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2559